

2-казус

Комила ўзининг ичкиликбоз эрини йўқотиш учун уни заҳарламоқчи бўлади. Шу мақсадда у ичига ўлдирадиган дозада заҳар солиб, иккита котлет тайёрлади. Кечки овқат пайтида Комила заҳарланган котлетларни эрининг олдига қўйди. Аммо эри дўстиникида овқатланганини айтиб, котлетларни емади. Терговчи Комиланинг ҳаракатини ЖКнинг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилди. Ҳимоячи эса Комила 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган, дейди. Бўлиб ўтган воқеани ўрганинг, қилмишни юридик таҳлил этинг (объект, объектив томон, субъект ва субъектив томонларини аниқланг). Жиноят кодекси ҳамда тегишли Олий суд Пленуми қарорига асосланиб, терговчи, адвокат ҳамда суд томонидан қилмишга берилган ҳуқуқий баҳоларнинг ҳарбирини муҳокама қилинг ва унга нисбатан ўз фикрингизни баён этинг.

Ушбу муаммоли вазиятга ечим топиш учун ундаги берилган саволларга бирма-бир тўхталиб муаммоли вазиятга ечим топиб кўрамиз.

1. Қилмишнинг жиноий эканлигини юридик таҳлил этиш (объект, объектив томон, субъект ва субъектив томонларини аниқлаш).
2. Терговчи Комиланинг ҳаракатини Жиноят Кодексининг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилганлигининг ҳуқуқий асослари. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қарори.
3. Комиланинг ҳаракатларида Жиноят кодексининг 26-моддасида назарда тутилган Жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш аломатлари мавжудми.

1. Ушбу муаммоли вазиятга ҳуқуқий баҳо беришни вазиятнинг ҳақиқатдан ҳам жиноят эканлигини аниқлаштириб олишдан бошлаймиз. Бунинг учун вазиятдаги жиноят таркибини берадиган маълумотларни келтириб ўтиш керак. Шу сабаб ушбу казусда жиноятнинг объекти

шахсининг хаёти ва соғлиги ҳисобланади. Объектив томондан эса хаёт ёки соғлик учун хавфли бўлган усулида қасддан одам ўлдириш мақсадида Комила томонидан суиқасд ҳаракатини амалга оширганлиги. Субъекти эса хаёт ёки соғлик учун хавфли бўлган усулида қасддан одам ўлдириш жиноятига суиқасд ҳаракатини амалга оширган ақли расо жисмоний шахс ҳисобланади. Ушбу қазусда субъект Комила. Субъектив томондан эса шахсининг содир этган ижтимоий хавли қилмиши ва унинг жиноий оқибатига бўлган рухий муносабати уни қасддан ёки эҳтиётсизликдан содир этиши айб, мақсад, нияти. Жиноят субъективнинг асосий ва факултатив белгилари: айб, мотив, мақсадидир. Демак, ушбу берилган муаммоли вазиятда жиноят таркиблари мавжудлиги боис, жиноят деб ҳисоблашимиз мумкин бўлади.

Жиноят содир этишнинг биринчи босқичи бу жиноятга тайёргарлик кўриш бўлиб, Комила жиноятга тайёргарлик кўриб бўлган чунки котлет тайёрланиб турмуш ўртоғининг ейиши учун олдига келтириб қўйган.

Жиноят кодексининг 25-моддаси 1-қисми бўйича “Шахсининг қасддан қилинадиган жиноятни содир этиш ёки яшириш учун шарт-шароит яратувчи қилмиши ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра содир этилиши бошланганга қадар тўхтатилган бўлса, бундай қилмиш жиноятга тайёргарлик кўриш деб топилади” деб таъриф берилган.

2. Терговчи Комиланинг ҳаракатини жиноят кодексининг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилди - чунки жиноятга тайёргарлик кўриш, фақат тўғри қасддан содир этиладиган жиноятлардан ҳисобланиб, жиноятга тайёргарлик кўриш орқали шахс содир этиш учун шароит яратаётганлигини англайди. Жиноятга тайёргарлик кўриш жиноий фаолиятнинг дастлабки босқичи ҳисобланганлиги учун, бошқа босқичларга қараганда ижтимоий хавфлилик даражасини юқори эмаслиги билан таснифланади. Жиноятни содир этишга қасд шаклланишидан фарқли равишда тайёргарлик кўриш босқичи нафақат жиноят содир этишни ният қилиш, балки уни содир этиш учун шароит яратувчи ва зарур бўлган конкрет ишларни бажариш билан таснифланади. Бунда мазкур ҳаракатларнинг қай

даражада чуқур ўйланганлиги ва қанча вақт давомида амалга ошириш бевосита тайёрланаётган жиноят турига боғлиқ бўлишини инобатга олиш керак. Бундан кўриниб турибдики Комила олдиндан тайёргарлик кўрган.

Ушбу жиноятни содир этиш босқичига олдиндан ўйланган қасд мавжуд. Жиноятга тайёргарлик кўриш ҳаракатлари суиқасд қилишдан фарқи уларнинг содир этилиши жараёнида жиноят қонуни томонидан муҳофаза қилинган объектларга бевосита тажовуз қилинмасдан яъни жиноят кодексининг махсус қисми конкрет моддалари диспозициясида кўзда тутилган қилмиш ҳали содир этилмайди, бу билан жиноятга тайёргарлик кўриш ва суиқасд босқичлари орасида тофовут жиноят содир этиш ҳаракатларига асосланади.

Жиноятни содир этишнинг айбдорга боғлиқ бўлмаган ҳолда тугатилганлиги дастлабки терговда ва судда исботланиши зарур. Жиноят таркибиниинг объектив томони амалда бажарилишидан олдин жиноий фаолиятнинг тўхтатилгани жиноятга тайёргарлик кўришни уни содир этиш босқичи деб таърифлаш имконини беради. Шу сабабли юқоридагиларни умумлаштириб олиб, Биз Комиланинг ҳаракатларини жиноят содир этишга тайёргарлик кўриш ва тамом бўлмаган жиноятнинг бир тури сифатида таърифлашимиз мумкин.

Тайёргарлик кўриш тамом бўлмаган жиноят босқичи сифатида, шахснинг, жиноят содир этиш қуроли ёки воситаларини излаш, тайёрлаш, мослаштириш. Жиноий шерикларни топиш, тил бириктириш ёки келишув ва жиноят содир этишга ёхуд уни яширишга шароит яратувчи бошқа қасддан содир этилган ҳаракатлари бўлиб, бунда жиноят шахснинг ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охиригача етказилмай қолади.

Суиқасд жиноят фаолиятининг иккинчи босқичи ҳиобланади ва жиноят кодексининг 25-моддаси 2-қисмига кўра қасддан содир этиладиган жиноят бошланиб, шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмаган бўлса, жиноят содир этилган суиқасд деб баҳоланади. Жиноий фаолиятнинг мазкур босқичи жиноятга тайёргарлик кўриш босқичига нисбатан ижтимоий

хавфи юқорироқ. Бунда тайёргарлик босқичидан фаркли равишда конкрет жиноят содир этиш учун шароит яратилмасдан, балки уни содир этишнинг бевосита бошланиши, унинг объектив томонининг қисман бажарилиши туфайли, жиноят қонуни билан қўриқланадиган объектга тажовуз қилинади ва зарар етказиш хавфи вужудга келади. Қонунга хилоф бўлган ижтимоий хавфли қилмишни содир этиш хавфи ёки ижтимоий хавфли оқибатнинг юз бериши реал бўлиб қолади. Аммо жиноят шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмайди. Шу билан бирга суиқасд бу қасддан содир этилган жиноятнинг тугалланмай қолиши ёки айбдор истаган оқибатнинг рўй бермаслигидир. Комиланинг ишида ҳам худди шу кўринишда жиноят Комилага боғлиқ бўлмаган ҳолда охирига етмасдан қоляпти.

Жиноятга суиқасд қилишнинг қонунда белгиланган таърифидан жиноий фаолиятнинг ушбу босқичини тавсифловчи объектив ва субъектив белгиларини аниқлашимиз керак бўлади.

Суиқасднинг объектив белгиларига қуйидагиларни киритишимиз мумкин.

а. Жиноятни бажаришнинг бошланиши, яъни конкрет жиноят таркиби объектив белгиларида кўзда тутилган ҳаракатни (ҳаракатсизлик) содир этиш.

б. Жиноят тамом бўлмаганлиги.

с. Жиноятнинг шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатга кўра тугалланиши.

Суиқасд аниқ жиноят таркиби объектив белгиларида кўзда тутилган. Бевосита жиноят содир этишга қаратилган ҳаракат (ҳаракатсизлик)ни бажаришнинг бошланишидир. Жиноятнинг охирига етказилмаганлиги жиноят содир этишга суиқасд қилишнинг яна бир муҳим объектив аломати. Жиноят содир этишга қасд қилиш, жиноий фаолият ривожланиши мустақил босқичи сифатида, тамом бўлган жиноятдан айнан ўзининг тугалланмагани билан фарқ қилади. Суиқасд жиноят объектив томони тўлиқ амалга оширилмайди. Субъект ўзи амалга ошириши керак бўлган жиноий

ҳаракатларни амалга ошира олмайди ва ўзи ўйлаган жиноятни охиригача бажара олмайди.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли “Қасддан одам ўлдиришга доир ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарорининг 3-бандига асосан Қасддан одам ўлдиришга суиқасд қилиш фақат тўғри қасд билан содир этилиши мумкин, чунки, бунда айбдор ўз қилмишининг ижтимоий хавфли хусусиятини англаган, жабрланувчининг ўлимига кўзи етган ва унинг ўлимини истаган бўлади, бироқ ўлим айбдорга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра жиноят охирига етмаслиги айтиб ўтилган. Шу сабабли, айбдорнинг жабрланувчини ҳаётдан маҳрум этиш ниятида ҳаракат қилган-қилмаганлигини, ўлим юз беришини истаган-истамаганлигини ва қандай ҳолатлар исталган натижа юз беришига тўсқинлик қилганлигини аниқлаш зарур, мулоҳаза қилмоқчи бўлсак шахс томонидан жиноятлар мажмуини ташкил этувчи тугалланган ва тугалланмаган жиноятлар содир этилганда ҳар бир жиноят алоҳида квалификация қилиниши баён этилган. Комиланинг содир этиши керак бўлган жинояти тугалланмаган жиноят бўлиб жиноят кодексининг 25-моддаси тегишли қисми ҳамда жиноят кодекси махсус қисмининг тегишли моддаси билан квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 25-моддасига асосан жиноятга тайёргарлик кўриш, жиноят содир этишга суиқасд қилганлик учун жавобгарлик жиноят кодекси махсус қисми тамом бўлган жиноят учун жавобгарлик учун белгиланган моддага асосан квалификация қилиниши белгиланган шу билан бирга Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 5 майдаги 13-сонли “Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида” ги қарорининг 13-бандига асосан шахс томонидан жиноятлар мажмуини ташкил этувчи тугалланган ва тугалланмаган жиноятлар содир этилганда ҳар бир жиноят алоҳида квалификация қилиниши баён этилган. Комиланинг содир этиши керак бўлган жинояти тугалланмаган жиноят бўлиб, жиноят кодексининг

25-моддаси тегишли қисми ҳамда жиноят кодекси махсус қисмининг тегишли моддаси билан квалификация қилиниши лозим.

Комилани ҳимоя қилувчи жиноят кодексининг 26-моддаси жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган деган ваз билан жавобгарни ҳимоя қилаётганлигини муҳофафа қиладиган бўлсак.

3.Жиноятдан ихтиёрий қайтиш

Жиноят кодексининг 26-моддаси Жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш деб номланган.

Ихтиёрий қайтиш деганда жиноят содир этмоқчи бўлган ва барча керакли бўлган имкониятга эга бўлган шахс жиноятни содир этишдан қайтса бу вазиятни жиноят ҳуқуқида жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш деб таърифлаш мумкин.

Жиноят кодексининг 26-моддаси 1-қисмига асосан жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш жиноятга тайёргарлик кўриш ҳаракатларини тўхтатиш яъни жиноятга тайёргарлик кўриш ва суиқасд босқичида мавжуд бўлиши мумкин. Қонунчиликда жиноят содир этишдан қайтишнинг икки хил йўли мавжуд, ихтиёрийлик ва узил-кесил яъни қатъийлик.

Ихтиёрийликни тушунчаси бу шахснинг бошлаган жиноий ҳаракатларини ўз ихтиёри билан ҳеч қандай таъсир кучларисиз охирига етказиш имконини била туриб тўхтатиш билан белгиланиши мумкин. Ихтиёрий қайтишнинг муҳим омилларидан бири бу шахснинг жиноятни давом эттириш ва тугалланишига кўзи етишини англашидир. Комиланинг қилмишидан кўриниб турибдики у қасддан одам ўлдиришга астойдил ҳаракат қилганлиги лекин унинг турмуш ўртоғи котлетларни емагани сабабли Комиланинг қилмишини ихтиёрий қайтиш деб ҳисоблаш мумкин эмас.

Жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш яъни қатъийлик тушунчасига таъриф берадиган бўлсак шахснинг жиноят фаолиятини бироз вақтга тўхтатганлиги эмас, балки охирига етказиш учун тўла имконияти борлигини

билган ҳолда жиноий фаолиятини давом эттиришдан бутунлай воз кечганлиги билан белгилашимиз мумкин. Бундан кўриниб турибдики ихтиёрий қайтишда вақт жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтган ҳолларда ахамият касб этмайди.

Жиноят кодексининг 26-моддаси 3-қисмида Жиноятни охирига етказишдан ихтиёрий қайтган шахс, агар амалда содир этган қилмишида бошқа жиноят таркибининг барча аломатлари бўлса, ушбу Кодекс бўйича жавобгарликка тортилади дейилган. Бундай ҳолларда жиноий жавобгарлик субъект амалда содир этган қилмиши учунгина жазога тортилиши мумкин. Ушбу нормадан кўриниб турибдики ҳаттоки жиноятни охирига етказишдан ихтиёрий қайтган шахсда содир этган қилмишида бошқа таркибли аломатлар бўлса жиноят кодекс бўйича жавобгарликка тортилиши мумкин.

Жиноят содир этмоқчи бўлган шахс жиноий фаолиятини ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатда тўхтатишга мажбур бўлган тақдирда ҳам ихтиёрий қайтиш деб баҳоланмайди. Комила содир этиши керак бўлган жиноят эса ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолда охирига етмай қолган шу сабабли Комилани жиноятдан ихтиёрий қайтган деб айта олмаймиз.

Фодаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси жиноят кодекси;
2. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли «Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори
3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 5 майдаги 13-сонли «Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида»ги қарори
4. www.lex.uz